

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

УДК 327 (091)

Червінська Любов Петрівна

доктор економічних наук, професор,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,

Київ, Україна,

lpc21@ukr.net

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Міжнародна міграція є глобальним явищем, складність, обсяг і вплив якого на економічний розвиток країн постійно зростають. Метою статті є дослідження особливостей зовнішніх міграційних процесів в Україні і світі, аналіз факторів та основних тенденцій, визначення причин зовнішньої трудової міграції населення та їх наслідків для соціально-економічного розвитку нашої країни, розкриття існуючих загроз та негативних наслідків міжнародної трудової міграції для мігрантів та економіки України. Методологія дослідження обсягів і динаміки міграційних процесів, особливостей розвитку міграційної політики в Україні і світі ґрунтується на застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання: діалектичного, системного підходів, соціологічного опитування, порівняння, статистичного аналізу. Особливу увагу приділено визначенню соціально-економічних причин та наслідків міжнародної міграції робочої сили з України. Проаналізовано напрями української трудової міграції, з урахуванням вікових груп та секторів зайнятості вітчизняних трудових мігрантів. Запропоновано основні підходи щодо вдосконалення державної міграційної політики на основі регулювання трудовіміграційних процесів в Україні, уповільнення динаміки міграції населення, утримання чисельності та структури населення на рівні, що забезпечує підтримку господарської освоєності територій, удосконалення національного міжнародного законодавства, призупинення міграційних витрат, створення умов для зворотної міграції когорти українських громадян, які працюють за кордоном тощо.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, мігранти, зайнятість, аналіз, причини, наслідки.

Chervinska Lubov, ScD in Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine

International labor migration: features of consequences for Ukraine

International migration is a global phenomenon, with its complexity, volume and influence on the economic development of countries constantly increasing. The aim of the article is to study the state of external migration processes in Ukraine

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

and the world, analyze factors and main trends, determine the causes of external labor population migration and their consequences for the social and economic development of our country, reveal the existing threats and negative consequences of the international labor migration for the migrants and the economy of Ukraine. The methodology of researching the scope and dynamics of migration processes, the specific features of the migration policy development in Ukraine and the world is based on the application of general scientific and special methods of the scientific research: dialectical, systematic approaches, sociological survey, comparison, statistical analysis. A particular attention is paid to the identification of the social and economic causes and consequences of the international labor migration from Ukraine. The directions of the Ukrainian labor migration, taking into account the age groups and employment sectors of domestic labor migrants, are analyzed. The main approaches to improving the state migration policy based on the regulation of labor migration processes in Ukraine, slowing the dynamics of the population migration, the retention of the population number and structure at the level providing support for the territories economic development, improvement of the national international legislation, suspension of migration expenditures, creation of conditions for the cohort of Ukrainian citizens working abroad reverse migration, etc.

Key words: international labour migration, migrants, employment, analysis, causes, consequences.

Червинская Любовь Петровна, доктор экономических наук, профессор, Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана, Киев, Украина

Международная трудовая миграция: особенности, последствия для Украины

Международная миграция является глобальным явлением, сложность, объем и влияние которого на экономическое развитие стран постоянно растут. Целью статьи является исследование особенностей внешних миграционных процессов в Украине и мире, анализ факторов и основных тенденций, определение причин внешней трудовой миграции населения и их последствий для социально-экономического развития нашей страны, раскрыты существующие угрозы и негативные последствия международной трудовой миграции для мигрантов и экономики Украины. Методология исследования объемов и динамики миграционных процессов, особенностей развития миграционной политики в Украине и мире основывается на применении общенаучных и специальных методов научного познания: диалектического, системного подходов, социологического опроса, сравнения, статистического анализа. Особенное внимание уделено определению социально-экономических причин и последствий международной миграции рабочей силы из Украины.

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Проанализированы направления украинской трудовой миграции, с учетом возрастных групп и секторов занятости отечественных трудовых мигрантов. Предложены основные подходы относительно совершенствования государственной миграционной политики на основе регуляции трудомиграционных процессов в Украине, замедления динамики миграции населения, содержания численности и структуры населения, на уровне, обеспечивающем поддержку хозяйственной освоенности территорий, усовершенствования национального международного законодательства, приостановки миграционных расходов, создания условий, для обратной миграции когорты украинских граждан, которые работают за рубежом и т. п.

Ключевые слова: международная трудовая миграция, мигранты, занятость, анализ, причины, последствия.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Міжнародна міграційна політика займає важливе місце в системі міжнародних відносин, певного гарантування національної безпеки держав. При цьому важливе наукове і практичне значення відводиться питанням регулювання рівня імміграції, заохочення імміграції інтелектуальних працівників, сприяння інтеграції мігрантів у систему національного господарства інших країн, управлінню еміграцією, забезпеченню виконання заходів щодо повернення громадян, сприяння залученню діаспори тощо.

Особливістю міграційної політики України є те, що вона виступає одночасно країною походження, призначення і транзиту трудових мігрантів. Останнє пов'язано з певними труднощами і загрозами для національного розвитку, однак передбачає й нові можливості як для мігрантів так і для економіки країни. Україна є однією з найбільших постачальників робочої сили на європейський простір. Зростання масштабів заробітчанства обумовлено економічними і політичними проблемами в країні, відсутністю робочих місць, бідністю значної частини населення, низьким рівнів трудових доходів українців тощо [2]. З урахуванням погіршення демографічного розвитку, економічної і політичної стабільності, військового конфлікту на Сході країни варто очікувати більшої активізації еміграції, вибуття економічно активного населення за межі Батьківщини, що потребує глибокого і систематичного дослідження показників зовнішньої трудової міграції, визначення факторів, причин, наслідків та, відповідно, розробки превентивних заходів у регулюванні означених процесів.

Відтак актуальність означеної тематики полягає в необхідності дослідження особливостей міграційних процесів та сучасного стану міграції у світі, розкриття існуючих загроз, прогнозування можливостей і негативних наслідків для трудових мігрантів і українського суспільства.

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми. Проблематика міграції та міграційної політики завжди була і залишається важливим напрямом наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Сутьевий інтерес нині представляють праці Н. Антонюк, А. Гайдуцького, І. Грицяка, Е. Лібанової, О. Малиновської, М. Шульги та ін. Вагомий внесок у розвиток теорії євроінтеграційних процесів зробили зарубіжні вчені: В. Волеса, А. Геддеса, Д. Дайнена, Р. Козловські, Н. Мусиса та ін. В означених роботах, приділено увагу формуванню міграційної політики держави, адекватної сучасним умовам функціонування світового господарства як стратегічно важливого напрямку у сфері міжнародних відносин, від ефективності вирішення якого залежить її подальший розвиток. Але незважаючи на значну кількість робіт з означеної проблематики питання міграційної політики в Україні і світі і потребують постійної уваги науковців, нових досліджень і обґрунтувань з урахуванням сучасних змін і тенденцій розвитку міжнародної економіки.

Метою статті є дослідження особливостей зовнішніх міграційних процесів в Україні і світі, визначення основних тенденцій їх розвитку, основних факторів і причин зовнішньої трудової міграції населення та їх наслідків для вітчизняної економіки, розробки заходів з удосконалення державної міграційної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна трудова міграція, що передбачає процес міждержавного переміщення робочої сили, її т. зв. мобільності, є доволі складним і неоднозначним явищем. Наприкінці 90-х рр. у світі налічувалось близько 125 млн. чол. мігрантів (приблизно 2 % населення планети), що перш за все, обумовлено поширенням інтеграційних процесів, активізацією загальносвітового міграційного процесу країн Центральної та Східної Європи. За прогнозами аналітиків, при збереженні подібних тенденцій поширення міграційних процесів, у світі до 2050 р. може налічуватись близько 405 млн. міжнародних мігрантів. При цьому кількість внутрішніх мігрантів вже складає близько 740 млн. осіб (Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ІМВР), 2009). Поміж тим загальносвітова чисельність мігрантів сьогодні наближається до мільярда осіб [1; 4]. До 2025 р. кількість молодих працівників, які поповнюватимуть трудовий потенціал у країнах, що розвиваються, значно перевищить теперішню загальну кількість робочої сили у розвинутих країнах. Передбачається, що до 2050 р. трудовий потенціал найбільш розвинених країн буде на рівні близько 600 млн. осіб, а у менш розвинених країнах він зросте з 2,4 млрд. осіб у 2005 р. до 3,6 млрд. у 2040 р. [1; 3]. З іншого боку, для багатьох країн, що розвиваються, з більш молодого віковою структурою та значний приростом працездатного населення, очевидно, виникне необхідність доступу до трудових ринків у світі, в країнах, що розвиваються, та в економіках, які виникають.

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У розвинутих країнах Західної Європи, внаслідок сприятливого розвитку національних господарств, бізнесу і підприємництва, суттєвого нагромадження матеріальних і фінансових ресурсів зросла потреба в додаткових працівниках, яку неможливо задовольнити за рахунок власних трудових ресурсів. Продовжується тенденція зростання припливу іммігрантів до США, Канади, Німеччини, Італії та ін. світових лідерів, які традиційно відрізняються великими масштабами імміграції людей. Незважаючи на те, що уряди означених країн постійно намагаються приймати законодавчі заходи, які обмежують імміграцію, приплив населення туди з ін. країн, порівняно з останнім 10-річчям, значно збільшився. Іноземні працівники складають вагомую частину в структурі працездатного населення країн Західної Європи, що особливо стосується Швейцарії (17 %), Західної Німеччини (8,1 %), Франції (8,6 %).

Як уявляється, вільне переміщення робочої сили між країнами мало б сприяти вирівнюванню рівнів заробітної плати і трудових доходів громадян, збільшенню валового продукту більшості світових країн. Однак, як свідчить досвід, основні вигоди від міграції заробітчан отримують країни-реципієнти. Наприклад, для США вигода від залучення в країну одного вченого-гуманітарія, середнього рівня кваліфікації, становила у 70-і роки 230 тис. дол., науковця в галузі суспільних наук – 235 тис. дол., технічного фахівця або інженера – 253 тис. дол., лікаря – 646 тис. дол. За рахунок використання інтелектуального ресурсу емігрантів економія США лише у науковій сфері складала близько 15 млрд. дол. Відповідна вигода, яку отримує Канада при використанні зарубіжних фахівців-інтелектуалів, у 7 разів перевищує подібну вигоду від власного працездатного населення [5, с. 123]. Як свідчать дослідження, приплив іммігрантів в європейські країни не пов'язаний із конкурентними особливостями на ринку праці і ростом безробіття серед корінного населення. Уряди європейських країн до вирішення економічних проблем підходять прагматично, з розумінням того, що мігранти сприяють зростанню чисельності економічно активного населення, омолодженню його структури (адже мігрує в основному молодь), збагаченню інтелектуального ресурсу суспільства тощо. До того ж вони посідають не дуже привабливі для місцевого працівника робочі місця, з меншими заробітками і гіршими умовами праці. Так, Британія і Франція забезпечують можливості працевлаштування мігрантів із своїх колишніх колоній, а в Німеччині міграційне населення з Югославії й Туреччини забезпечили суттєве піднесення національного розвитку, т. зв. економічне диво. Як свідчать аналітики, у США практично вся економіка країни була розбудована зусиллями трудових мігрантів.

В Україні також є програми інтеграції мігрантів у суспільне життя, одна з яких була прийнята Кабінетом Міністрів після Помаранчевої революції (2005), коли зросла імміграція в Україну. Багато мігрантів залишається в Україні після

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

невдалих намагань потрапити через територію нашої країни до Євросоюзу. Ще нещодавно така можливість забезпечувалася приблизно для 80 % нелегалів через російський кордон. В Україну потрапляють мігранти з таких країн як Молдова, Індія, Пакистан, Грузія, Китай, Палестина та ін. Це здебільшого представники чоловічої статі, працездатного віку, які, як правило, працевлаштовуються у торгівельній сфері, у посередницьких структурах. Ці особи переважно офіційно не реєструється (адже в країні нема установи, яка б цим займалася), отже, відсутні точні данні щодо їх чисельності.

Виходячи з теорії світової економіки, на сьогодні можна виділити такі основні напрями розвитку міжнародної трудової міграції: найбільш вагомими за масштабами є міграційні потоки з менш розвинутих країн Південної й Східної Європи – Греції, Іспанії, Туреччини, Угорщини, Португалії, Югославії, Словаччини, Словенії, Польщі, Чехії у високорозвинені держави Західної й Північної Європи (Францію, Англію, ФРН, Австрію, Бельгію, Голландію Швейцарію, Швецію); основними постачальниками заробітчан у західноєвропейські країни світу переважно являються Північна Африки, Індія, Пакистан, ін. держави, що розвиваються; населення мігрує з однієї високорозвиненої країни Європи в іншу [6; 7].

Зі здобуттям незалежності української держави наші співвітчизники дуже активно долучилися до міжнародних міграційних процесів [3, с. 479]. За різними експертними дослідженнями, даними закордонних посередницьких структур, які задіяні у сфері працевлаштування вітчизняних заробітчан, соціологічними опитуваннями, обсяги трудових міграцій населення нашої країни постійно зростають. Проте достовірних даних щодо чисельності трудових мігрантів з України немає, а розходження в експертних оцінках дуже відмінні – від 1,5 до 7 млн осіб, згідно інформації світового банку, їх чисельність становить 7 млн. Однак це офіційна кількість, наші громадяни, відправляючись на заробітки, не знімаються з обліку в Україні і не стають – за кордоном, тому статистика це не враховує. Окрім того, до складу трудових мігрантів відносяться як рядові заробітчани, так і підприємці, які займаються власним бізнесом за кордоном, так і студентів, що навчаються у зарубіжних вузах. Як запевняють аналітики, щоб достовірно оцінити масштаби постійної міграції з України, потрібно провести перепис населення (його в Незалежній Україні проводили лише один раз, ще у 2001 р.). Однак, ця процедура є дуже дорогою, обійдеться країні близько 1 млн грн., та мабуть і не до того зараз, багато ін. проблем, тому на загальнодержавному рівні це питання замовчують.

Активізація трудової міграції в Україні почалася у 2009–2010 рр., що обумовлено світовою економічною кризою, різким погіршенням матеріального становища українців, поширенням безробіття. Початок наступної хвилі міграційних процесів з України співпадає з початком російської агресії

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

(2014). Як свідчать опитування, ще готові виїхати за кордон, за різними оцінками, близько 33–48 % українців, що, як увляється, не варто сприймати однозначно адже еміграційні настрої українців змінюються. Утім, як вказують експерти, тривожний знак у таких настроях є як для керівництва країни, так і більшості громадян, це т. зв. реакція суспільства на погіршення соціально-економічних і політичних умов у державі.

Наші громадяни при виїзді за кордон погоджуються на будь-яку зміну професії чи кваліфікації, важку фізичну (часто небезпечну) працю, інколи до 12–14 год. на добу. У минулому році Україну масово покидали фахівці у сфері програмування. Якщо раніше означена проблема стосувалася переважно західних і центральних регіонів країни, то на сьогодні – також східних і південних областей. Показники трудової міграції з України інколи вражають. Так, Угорщина планує розширити кількість вакансій для вітчизняних трудових мігрантів на 50 тис., Чехія, де сьогодні зайнято близько 220 тис. українських громадян, збирається створити 140 тис. додаткових вакансій. Хоча в якості основного імпортера українців лідирує Польща. Якщо у 2015 р. тут працювало близько мільйона наших заробітчан, то у 2016 р. для співвітчизників було відкрито додатково 900 тис робочих віз, а у 2017 р. Союз підприємців і роботодавців Польщі планував видати ще мільйон. При цьому йдеться лише про офіційно працюючих громадян, адже далеко не всі трудові мігранти влаштовуються легально у Польщі та ін. країнах. Як було зазначено Союзом підприємців Польщі, збільшення чисельності мігрантів з України принесло в річний польський бюджет майже 2 млрд. євро, що більше, ніж удвічі перевищує третій транш Україні від МВФ.

Вітчизняні трудові мігранти, як свідчать дослідження вітчизняних науковців, при виїзді за кордон надають перевагу таким країнам як: Польща – 40,7 %, Російська Федерація – 17,8 %, Угорщина – 10,5 %, Молдова – 7,4 %, Білорусь – 5,9 %, Словаччина – 3,2 %, Румунія – 2,9 %, Туреччина – 2,3 %, Єгипет – 1,5 %, Німеччина – 1,3 %, ОАЕ – 0,6 %, Ізраїль – 0,6 %, Італія – 0,5 %, Австрія – 0,5 %, Греція – 0,5 %, інші країни – 3,8 %.

Важливим мотивом міграційної поведінки наших співвітчизників є умови, пов'язані з підписанням країною Угоди про асоціацію з ЄС та зобов'язаннями Сторін відповідно до ст. 18 «Мобільність працівників». Останнє передбачає збереження і покращення державами-членами згідно з підписаними договорами існуючих можливостей щодо зайнятості для українських громадян. При цьому Рада асоціації визначає відповідні зобов'язання щодо забезпечення українцям більш сприятливих умов доступу до профнавчання у державах-членах та в ЄС [7]. Із прийняттям безвізового режиму, хоча він і без права працевлаштування, можливості українців влаштуватися на роботу на Заході зростатимуть. Стосовно Росії, то враховуючи події на сході країни, ситуацію з

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

анексією Криму, як з політичних і економічних, так і моральних причин, часто обумовлюють відмову наших громадян від працевлаштування у РФ. Згідно дослідження GFK-Україна, серед трудових мігрантів з України кількість тих, хто шукає роботу в Росії, зменшилась з 18 % у 2011 р. до 12 % в 2016 р. , одночасно з цим привабливість Польщі для наших співвітчизників зросла з 7 % у 2006 р., до 30 % на теперішній час [1].

В якості позитивних наслідків міграції населення з України можна зазначити: збільшення можливостей поширення в Україні європейських цінностей і норм моральної свідомості, розвитку відкритого і прогресивного суспільства, більш орієнтованого на здійснення інноваційних змін, розвиток підприємництва і бізнесу; трудові міграції зменшують напругу на внутрішньому ринку праці. До того ж, згідно досліджень фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, проведеного МОМ у 2015 р., перекази трудових мігрантів в Україну становлять майже половину бюджету домогосподарств, які мають довгострокових мігрантів, і 60 % бюджету тих, члени яких мають справу з короткостроковою трудовою міграцією. Майже 20 % довгострокових мігрантів мають інвестиційні наміри щодо вкладення коштів у певні сектори економічної діяльності в Україні – будівництво, туризм, роздрібна торгівля тощо [6, с. 13], що могло б стати відчутним ресурсом економічного розвитку країни.

Стосовно вікової категорії зазначимо, що українські трудові мігранти беруть участь у цьому процесі у більш зрілому віці , в середньому у 33–34 роки. При цьому довготерміновій міграції віддають перевагу особи більш продуктивного віку, 18–44 роки; люди старші 45 років, беруть активнішу участь у короткостроковій трудовій міграції, тоді як вікова група 30–44 років спрямована на довготермінову міграцію. Окрім того, зазначимо, що більшість у статевій структурі мігрантів з України складають жінки, при порівнянні з такими країнами як Латвія і Росія Україна є однією серед означених країн світу, що має найбільше жінок-мігрантів [5, с. 124].

Доцільно зазначити, що освітній рівень українських емігрантів є досить високим, із загальної їх чисельності 28,5 % мають вищу освіту, а 34,9 % – середню або середню спеціальну. Означені показники дуже високі порівнянно з розвиненими європейськими країнами, країнами-лідерами (наприклад, Іспанії, Італії, Греції, Португалії та ін.). Хоча загальновідомо, що освіта і досвід не завжди відповідають потребам ринку праці України або країни призначення. Під час міграції часто відбувається декваліфікація, при виконанні низькокваліфікованих робіт. Українські мігранти переважно зайняті: на будівництві (46 %); домашнім доглядом (18 %); в оптовій і роздрібній торгівлі (9 %), у сільському господарстві (11 %), промисловості (4 %), готельному і ресторанному бізнесі (4 %), діяльності транспорту і зв'язку (4 %), на ін. видах робіт (4%) [4, с. 122]. Хоча, відомі приклади, коли досвідчені

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

вітчизняні фахівці за кордоном досягають значних успіхів у бізнесі, науковій сфері, кар'єрному рості, займають високі керівні посади.

Успішні і талановиті студенти також прагнуть покинути Україну і закінчити навчання там, де для цього створена відповідна матеріальна база, перспективи працевлаштування тощо. Лише у Польщі навчаються понад 50 тис. українських студентів і ця кількість збільшується. Відповідно, кількість професійних кадрів у країні скорочується. Лише Закарпатська обл. внаслідок міграції втратила третину населення. Окрім цього, як засвідчують дослідження, міграційні наміри населення Закарпатського регіону суттєво змінюються. Якщо раніше на зарубіжні заробітки їхали переважно молоді люди, то на сьогодні різко зросла кількість мігрантів середнього віку. У минулому році із Закарпаття на заробітки виїхало близько 1 млн. осіб.

У період проведення реформ країна зіткнулася з нестачею професійних кадрів з досвідом керування. Призначення на керівні посади іноземних фахівців, викликає в суспільстві певне невдоволення. Отже, проблема відпливу працівників з України – серйозна загроза, її ігнорування може завдати значної шкоди вітчизняній економіці, національній безпеці країни.

Стосовно питання чи хочуть західні країни бачити в себе українців, варто зазначити, що населення Європи старіє. Для того, щоб нація не вироджувалася, а хоча б зберігалась, потрібно кожній жінці народити хоч двоє дітей (вони замінять батька й матір), а відповідний індекс у Європі нижчий – близько 1,8 %. Окрім того, в європейських країнах бракує спеціалістів, адже своє населення мігрує до ін. країн. Так, з Польщі щорічно виїжджають від 2–2,4 млн. людей на роботу до Німеччини, Британії, країн Скандинавії. Якщо в Україні, наприклад, мінімальна заробітна плата становить приблизно 100 доларів, то в Польщі, – відповідно 2 тис. злотих, приблизно 500 євро, а в Німеччині – 1,5 тис. євро. Зрозуміло, що українці їдуть до Польщі, а поляки – далі на захід.

Коли мова йде про європейські країни, українці найчастіше виїжджають на роботу саме до Польщі та Чехії. Як повідомив представник Люблінського воєводства на конференції в Польщі на тему «Українські трудові мігранти як фактор стабільності економіки Польщі», поляки повинні зробити все для того, щоб українці не поїхали далі в Європу, а залишалися у Польщі. Польські політики стверджують, що Варшаві необхідні українські працівники і вони планують змінити законодавство, щоб заохотити українців не тільки працювати в Польщі, а й переїжджати туди родиною назавжди. Поляки засвідчують, що до 2050 р. їм потрібно буде мінімум 5 млн. українців на постійне місце проживання. Тобто йде боротьба за робочу силу і наша країна тут програє.

При цьому намір повернутися на Батьківщину мають близько 60 % заробітчан. Тривожним є те, що кількість українців, які вирішили не повертатися додому, майже вдвічі вища серед людей молодого віку, 18–29 років (30 %),

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

порівняно з людьми старшого віку 45–65 років (16 %). І, менш зацікавлені повертатися в Україну жінки (54 %), порівняно з чоловіками (63 %). Менш охоче покидають заробітки і ті, хто походить із міст (51 %), ніж ті, хто походить із сіл (69 %) [5].

Згідно прогнозів, у 2050 р. відсоток населення, яке проживає в менш розвинених країнах, зросте майже вдвічі. Збільшиться відставання цих держав від більш розвинених за рівнем життя [3]. Отже, міграція з економічних причин зростатиме, а потреба в робочій силі розвинутих країн світу за рахунок власних ресурсів не буде задоволена. За оцінками експертів, для збереження чисельності населення на необхідному рівні до 2050 р. Європейським країнам необхідно 47,9 млн. мігрантів, а Росії – 24,9 млн. Щоб зберегти чисельність працездатного населення потрібно ще більше мігрантів – 79 млн. для ЄС і 35,8 млн. для Росії [4, с. 219]. За таких умов трудова міграція з України і особливо її західних областей зростатиме, що створює певні загрози, оскільки за прогнозами до 2030 р. чисельність населення України очікується на рівні 30 млн. осіб. [5, с. 123]. Недооцінка демографічного чинника тягне за собою відповідні негативні соціально-економічні, політичні наслідки, що дуже небезпечно при посиленні депопуляційних процесів у демографічному розвитку населення країни і об'єктивно вимагає відповідного державного втручання.

Ще одна закономірність міжнародної трудової міграції полягає в постійному збільшенні кількості людей, включених у процес міжнародної трудової міграції. При цьому масштаби трудової міграції з України збільшує її «ланцюговий» характер – вдале працевлаштування одного мігранта часто спонукає міграцію його родичів і знайомих. Останнє особливо стосується населення сільських територій, з розвинутими родинними зв'язками і груповим характером роботи чоловіків, трудових мігрантів [3]. Отже, велика частина українців, які працевлаштовані в країнах із значно вищими, ніж в Україні, заробітками і сподіваються на перспективи професійного та соціального росту, отримання можливостей постійного проживання, навряд чи повернуться в свою країну [1; 5]. Внаслідок масового виїзду українців за кордон в Україні з кожним роком меншає кількість працездатного населення і дефіцит Пенсійного фонду – 142 млрд. грн., який наповнювати складно. В країні витрати на дотації для пенсійного фонду більші, ніж на оборону, що свідчить про певну драматичність ситуації.

Обґрунтування отриманих результатів дослідження. В умовах глобалізації та євроінтеграції, активізації міжнародної трудової міграції населення України, зростає значення регулювання міграційних процесів, актуалізується завдання формування дієвої, ефективної як для трудових мігрантів, так і українського суспільства в цілому міграційної політики шляхом призупинення міграційних втрат та створення умов для зворотної міграції.

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Призупинення міграційних втрат передбачає упровадження конкурентноздатної компенсаційної політики управління персоналом підприємств та організацій, поліпшення системи фінансового забезпечення наукових і освітніх установ як альтернативних заходів відтворення і збереження інтелектуального потенціалу суспільства, формування сприятливих умов ведення бізнесу, розв'язання житлових проблем, особливо для молодих працівників, створення нових робочих місць, зростання життєвого рівня населення.

Державна політика регулювання трудової міграції в Україні повинна бути спрямована на уповільнення цього процесу, утримання чисельності та структури населення на такому рівні, який може забезпечувати підтримку ефективного розвитку територій, всієї національної господарської системи. Державна трудовіміграційна політика має бути спрямована на дослідження прояву зворотної міграції; удосконалення інституціональної основи зміцнення економічної безпеки країни та її регіонів, зокрема тих, де обсяги трудової міграції набули загрозливого характеру; аналіз показників ефективності та втрат від трудової міграції; визначення її основних мотиваційних чинників і складових; оцінку внутрішньої мобільності економічно активного населення в умовах реформування економіки, виявлення причин, які створюють певні диспропорції в умовах зайнятості сільського і міського населення.

Нагальної уваги потребують питання, пов'язані зі забезпеченням обліку вітчизняних трудових мігрантів, працевлаштованих за кордоном, незважаючи на потужний «тіньовий» сектор міграції та нелегальне посередництво у забезпеченні міграції, велику чисельність «транзитних» мігрантів тощо; формування сприятливих умов для розвитку внутрішнього ринку праці, що може убезпечити країну від масового «відтоку мізків» та зростання безробіття економічно активного населення тощо; упровадження заходів щодо посилення правового захисту трудових мігрантів України, які працюють за кордоном (на основі приватно-правового регулювання); пріоритетним напрямом державної еміграційної політики повинні бути міждержавні угоди з країнами – потенційними споживачами вітчизняних заробітчан, засновані на міжнародних правих відносинах, які забезпечить відповідні гарантії працівникам-емігрантам; впровадження відповідних превентивних заходів щодо запобігання нелегальним трудовим міграціям, на основі коригування двосторонніх угод з основними країнами-«реципієнтами» стосовно використання міграційних квот, з урахуванням їх ефективності в регулюванні процесів трудової міграції, в свою чергу, з рештою країн доцільно укласти такі угоди; внесенням доповнень та уточнень у ті нормативно-правові акти, котрі цього потребують (до Законів України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про імміграцію» тощо).

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Висновки з дослідження і перспективи подальшого розвитку. Міжнародна трудова міграція виступає однією з важливих форм міжнародних економічних відносин і носить глобальний характер. Її розв'язання можливе за умови об'єднання зусиль усієї міжнародної спільноти.

Особливістю трудової міграції економічно активного населення України в сучасних умовах є орієнтація трудовіграційних процесів на користь європейських країн, що зумовлено геополітичними змінами, відкритістю вітчизняної економіки, впровадженням безвізового контролю євроінтеграційною спрямованістю економіки тощо. Це вимагає посилення взаємодії з країнами Європейського Союзу щодо поліпшення умов для легалізації українських трудових мігрантів, активізації співробітництва у сфері прикордонного контролю, управління процесами законної міграції, сприяння зворотній міграції, захисту прав трудових мігрантів.

Дії держави у відповідній сфері мають бути спрямовані передовсім на: створення умов для скорочення виїзду на заробітки за кордон; захист прав громадян, які працюють за кордоном; забезпечення більш сприятливих можливостей для їх працевлаштування в зарубіжних країнах; заохочення повернення мігрантів в Україну шляхом максимального використання результатів трудової міграції в інтересах національного розвитку. Така політика має формуватися на застосуванні широкого суспільного діалогу, що тільки й може забезпечити громадську підтримку; базуватися на точній та достовірній міграційній статистиці та наукових дослідженнях; реалізовуватися на основі чітко урегульованої діяльності урядових структур, органів місцевої влади, соціальних партнерів, неурядових організацій.

Список використаних джерел:

1. Гришко Л. Заробітчани: куди завгодно, тільки не на батьківщину [Електронний ресурс] / Л. Гришко. – Режим доступу: www.dw.de/заробітчани-куди-завгодно-тільки-не-на-батьківщину/a-4319163-1. – Назва з екрану. – Дата звернення 25.01.2018.
2. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів [Електронний ресурс] : Конвенція Ради Європи від 24 листоп. 1977 р. № 93. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_307. – Назва з екрану. – Дата звернення 25.01.2018.
3. Капітан В. Трудова міграція як аспект проблеми зайнятості в Україні / В. Капітан // Ефективність державного управління. – 2012. – Вип. 32. – С. 474–481.
4. Кичак О. Ю. Трудова міграція українців Закарпаття на початку ХХІ століття та її культурно-побутові наслідки : монографія / О. Ю. Кичак. – Ужгород : Гражда, 2012. – 368 с.

5. Ляшенко О. Особливості трудової міграції України [Електронний ресурс] / О. Ляшенко, Ю. Шампанюк // Молодий вчений. – 2016. – № 4. – С. 121–125. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_4_32. – Назва з екрану. – Дата звернення 27.01.2018.

6. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування / О. А. Малиновська. – Київ : НІСД, 2011. – 40 с.

7. Международная миграция и развитие [Електронний ресурс] : Доклад Генерального секретаря ООН. A/60/871. – Режим доступу: http://www.un.org/russian/esa/economic/a59_325.pdf. – Назва з екрану. – Дата звернення 27.01.2018.

References:

1. Hryshko, L. (2009). *Zarobitchany (workers abroad): Anywhere, but not at home*. [online] Available at : www.dw.de/заробітчани-куди-завгодно-тільки-не-на-батьківщину/a-4319163-1. [Accessed 25 January 2018]. Title from the screen.

2. *European Convention on the Legal Status of Migrant Workers* (1977, November 24), no. 93. [online] Available at : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_307. [Accessed 25 January 2018]. Title from the screen.

3. Kapitan, V. (2012). Labor migration as an aspect of the employment problem in Ukraine. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia [Effectiveness of public administration]*, issue 32, pp. 474–481.

4. Kychak, O.Yu. (2012). *Labor migration of the Transcarpathia Ukrainians at the beginning of the XXI century and its cultural and household effects: monography*. Uzhhorod : Grazhda.

5. Liashenko, O. (2016). Features of labor migration of Ukraine. *Molodyi vchenyi [Young scientist]*, no. 4. pp. 121–125. [online] Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_4_32. [Accessed 27 January 2018]. Title from the screen.

6. Malynovska, O.A. (2011). *Labor Migration: social consequences and ways of responding*. Kyiv : National Institute for Strategic studies.

7. Report of the Secretary-General of the United Nations. A/60/871. V: *International migration and development*. [online] Available at : http://www.un.org/russian/esa/economic/a59_325.pdf. [Accessed 27 January 2018]. Title from the screen.